Siber Kültürün Temel Bileşenleri ve Kuşaklararası Dinamikleri

Basic Components and Intergenerational Dynamics of Cyber Culture

Can ÇALICI[a],
Erdinç ÖZTÜRK[a]

[a]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler ABD,
İstanbul, TÜRKİYE

Yazışma Adresi/*Correspondence:*
Can ÇALICI
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler ABD,
İstanbul, TÜRKİYE
can.calici@istanbul.edu.tr

ÖZET Günümüzde dünyanın herhangi bir bölgesinde sosyal ilişkiler, alışveriş, eğitim gibi geleneksel günlük hayata ait pek çok unsurun giderek dijitalleştiğini gözlemleyebilmek mümkündür. İnsanın medeniyet yolculuğunda internet erişiminin yayılması ve sosyal ağların yeni bir kamusal form ve sınıfsal paradigmalardan uzak kendine has, global, bir etos oluşturduğu hususu farklı boyutlarıyla sosyal bilimler literatüründe ele alınmaktadır. Siber kültür, siber uzayda oluşan ya da siber uzay tarafından şekillenen yaşam biçimlerinin, pratiklerin ve temsillerin tümünü ifade etmektedir. Günümüzde siber kültür en geniş bağlamda internet üzerinde var olan ve / veya internetin mümkün kıldığı kültür ve kültür ürünlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki siber kültür, siber alanı sürekli olarak yeniden tanımlayan bilgi çağının görünüşte sınırsız teknolojisiyle devam eden bir inşaa sürecindedir. Araştırmalara göre sosyal medya kullanımının niteliği ve yoğunluğu, bireylerin yetiştikleri toplumun kolektivist ya da bireyci olmalarına dayanarak kültürel bağlamda şekillenmektedir. Öte yandan küreselleşmenin özellikle mileniyal kuşağın internet ve sosyal medya kullanımının giderek kültürel homojenleşmeye neden olduğu düşünülmektedir. Facebook, Twitter gibi küresel sosyal medya uygulamaları ile dünya çapında sosyal medyanın benimsenmesinin geleneksel kültürel temsilleri zorlayan yeni bir kültür paradigması yarattığı öne sürülmektedir. Siber kültürün yoğun bir biçimde nüfuz ettiği ettiği bireylerin zaman algısı ve zaman kullanma biçiminin diskronik yapısı bu kişilerin gündelik hayattaki kimliklerini de dikkat çekici düzeyde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Siber psikoloji; siber kültür; sosyal ağlar

ABSTRACT Today, it is possible to observe that many elements of traditional daily life such as social relations, shopping and education are becoming increasingly digital in any part of the world. The spread of internet access in human civilization and the fact that social networks constitute a unique, global, etos far from a new public form and class paradigms are discussed in the social sciences literature with different dimensions. Cyber culture refers to all forms of life, practices and representations formed in or shaped by cyber space. Today, cyber culture is defined as the sum of the cultural and cultural products that exist on the internet and / or made possible by the internet. So much so that cyber culture is in the process of an ongoing construction with the seemingly limitless technology of the information age, which constantly redefines the cyber space. According to the researches, the nature and intensity of the use of social media is shaped in the cultural context based on whether individuals are collectivist or individualist in the society in which they grown up. On the other hand, the impact of globalization on culture is thought to cause the cultural homogenization as result of the intense use of internet and social media of the millennial generation. Global social media applications such as Facebook and Twitter, and the adoption of social media around the world have been proposed to create a new cultural paradigm that challenges traditional cultural representations. The perception of time and the discronic structure of the way of using time have a significant effect on the individuals' identities in daily life whom cyber culture penetrates in a rigid manner.

Keywords: Cyber psychology; cyber culture; social networks

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:
Çalıcı C, Öztürk E. Siber kültürün temel bileşenleri ve kuşaklararası dinamikleri. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.56-62.

İnsanın medeniyet yolculuğunda internet erişiminin yayılması ve sosyal ağların yeni bir kamusal form olarak sınıfsal paradigmalardan uzak, kendine has, global, bir etos oluşturduğu hususu farklı boyutlarıyla sosyal bilimler literatüründe ele alınmaktadır. Bu yaklaşımların bir kısmı sosyal ağları teknolojik gelişmelere paralel ütopik bir biçimde olumlarken, sosyal medyanın demokratik ve özgür yapısının hem bireyler hem de

toplumlar açısından fayda yaratıcı olduğunu öne sürmekte, *Arap Baharı, Wall Street'i İşgal Et, Me Too* gibi toplumsal hareketlerin oluşumunu örnek göstermektedir.[1-4] Öte yandan buna zıtlık oluşturacak bir biçimde distopik yaklaşımlar ise sosyal medyanın kullanıcıların beyinlerini kalıcı olarak değiştirdiğini dile getirirken dürtüsellik ve empati eksikliği yaratmakla suçlamakta[5], dikkat eksikliği, depresyon, bağımlılık, intihara eğilim ve dissosiyatif bozukluklar gibi ruhsal ve mental sorunların ortaya çıkmasını tetiklediğini ileri sürmektedir.[4-8]

Siber toplum internet ve sosyal medyayı kullanan bireylerin nicel olarak toplamından ya da salt kendi ağlarındaki etkileşimin yarattığı hareketten daha önemli, soyut ve etkili bir güce sahiptir. Bu sebeple siber toplumu meydana getiren bireylerin dijital hayatta ortaya koydukları kimlikleri doğrudan ve tamamıyla çevrimdışı kimliklerinin bir uzantısı olarak görmek yanıltıcı olacaktır. Dahası siber alanın kültürel içeriğinin insan kişiliğinin tüm yönlerine giderek gerçek alanın kültürel içeriğinden daha fazla nüfuz ettiği ve egemen hale geldiği iddia edilmektedir. İnternetin insan kişiliğine olan somut etkisini, onun gerçek ve lokal kimliğini "*citizen*" yani yaşadığı yerin sakini olmaktan çıkarıp "*netizen"* olarak tabir edilen global dijital ağ sakinine dönüştürmesi ve bu iki kimliğin hem gerçek dünyada hem de sanal dünyada eşzamanlılığına dayanarak açıklayabilmek mümkündür.[9] Sözü edilenlerin bir yansıması olarak çevrimdışı ve çevrim içi kültürel dinamiklerin benzeştiği ve birbirine görece entegre olduğu yeni bir kültürel form olan "siber kültür" ortaya çıkmıştır. Manovich (2001) göre "Bugün tüm kültürlerin bilgisayar aracılı üretim, dağıtım ve iletişim biçimlerine kaydığı yeni bir medya devriminin ortasındayız."[10] Lévy'nin (2001) siber kültür, Manovich'in (2001) enformasyon kültürü olarak adlandırdığı bu kültür Johnson (1997) tarafından arayüz kültürü, Castells (2001) tarafından internet kültürü Jones (1998) tarafından da siber toplumun sanal kültürü olarak ifade edilmektedir.[11-14]

Literatürde siber kültür kavramı ilk kez bilgisayar bilgisi ve biyolojik teknolojiler nedeniyle modern toplum ve kültürün yapısal ve anlamsal temel dönüşümlerini analiz etmek için Escobar tarafından doksanların ortasında kullanılmıştır. Siber kültür, siber uzayda oluşan ya da siber uzay tarafından şekillenen yaşam biçimlerinin, pratiklerin ve temsillerin tümünü ifade etmektedir.[15] Literatürde siber kültür en geniş bağlamda internet üzerinde var olan ve / veya internetin mümkün kıldığı kültür ve kültür ürünlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki siber kültür, siber alanı sürekli olarak yeniden tanımlayan bilgi çağının görünüşte sınırsız teknolojisiyle devam eden bir inşaa sürecindedir. Son yıllarda siber alana dair belirlenen soru ve sorunların analizi pek çok farklı disipline konu olmuştur. Fakat bu çalışmaların büyük çoğunluğunun yaklaşımı siber kültürel bağlamdan yoksundur.[16]

Siber kültürü internet öncesi ve internetin icat edilmesinden sonra şeklinde dönemlere ayırmak günümüzde ulaştığı yayılmacı (difüzyonist) boyutu anlamlandırmamız açısından önemlidir. Macek (2004) tarafından yapılan bir çalışmada siber kültürün dört farklı dönemi ve söz konusu dönemlerin global dijital ağ vatandaşı yani "netizen" üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Buna göre;

■ *İlk Dönem:* Erken siber kültür oluşumu daha çok "*hacker*" alt kültüründen kaynaklanmaktadır. Bu dönem başlangıçta, en azından 1970'lere kadar sadece sibernetik, bilgisayar bilimi ve bilişim alanlarından genç öğrencileri, ana bilgisayar programcılarını, araştırmacıları ve akademisyenleri içermektedir. Siber kültür döneminin başlangıcı, 1959'da Clynes ve Kline'ın sibernetik organizma (cyborg), 1960'ta Nelson'un hipermetin kavramları, M.I.T.'deki ilk hacker topluluğunun oluşumu ve 1963'te başlatılan ve 1968'de sonlandırılan tüm bilgisayar ağlarının atası olan ARPANET projesi gibi bilgisayar alanında bir dizi önemli olay ile anılmaktadır.

■ *İkinci Dönem:* İkinci siber kültür dönemi, siber kültürün enstitüler ve üniversiteler aleminin ötesine geçtiği 1970'ler ve 1980'lerin başını kapsamaktadır. Bu dönemin en önemli özellikleri, teknolojinin artan erişilebilirliği ve yepyeni bir teknolojik endüstriye neden olan. mikrobilgisayarların icadıdır. Akademik bilgisayar korsanlarına ek olarak, ev tipi bilgisayarların yayılması ile akademi dışı kullanıcıların underground kulüpler aracılığıyla gerçekleştirdiği hacker faaliyetleri bu döneme rastlamaktadır.

■ *Üçüncü Dönem:* Üçüncü dönem bilgisayarların Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yavaş yavaş bir ofis aracı, ev eğlence kaynağı haline gelmesi ve kamuya açık bilgisayar ağlarının geliştirilmesi sonucunda popülarize olduğu ve kitleselleştiği dönemdir.

■ *Dördüncü Dönem:* Bu dönem siber kültürün bir alt kültür olmaktan çıkıp egemen kültür haline geldiği dönemdir. Siber kültürün normale döndüğü, sosyal bilimlerin diliyle evcilleştirildiği, siyasallaştırıldığı ve kültürel olarak kışkırtıcı kenarlarının ortadan kalktığı dönemdir. Macek 1980'lerin sonunda başlayan ve internetin küreselleşmesi ile ivme kazanan bu dönemin sonuna dair bir varsayımda bulunmaktan kaçınmıştır.[17]

Siber kültür ile doğrudan ilişkili bir diğer kavramsal çatı da dijital kültürdür. Deuze göre; dijital kültür, gelişen değerler sisteminin ve bir dizi beklentinin çevrimiçi kulla-

nıcılarla bilgi ve haber medyası üretenler tarafından ifade edilmesidir.[18] Diğer medya kültürlerinin yerini almaktan ziyade onlara eşlik eden dijital kültürün temel bileşenleri katılımcılık, iyileştirme ve brikolaj kavramları altında tanımlanmıştır.

Siber kültürel analizler internette oluşturulan forumlar, haber grupları ve sohbetler üzerinden çevrimiçi sosyal etkileşime odaklanmaktadır. Bu tür çalışmaların çoğu, siber alanda doğan toplulukların ortaya çıkış süreçlerini ve sürdürebilirlik dinamiklerini açıklamak için antropolojik teori ve kavramları kullanmaktadır. Antropolojik pratiğin yeni bir alanı olarak siber kültür çalışmaları özellikle yeni teknolojiler sonucu şekillenen kültürel inşa ve yeniden yapılanma süreçlerini konu edinmektedir.[19,20] Daha açık bir ifade ile bu çalışmalar teknolojinin kendisinden çok siber uzayda meydana gelen sosyal etkileşimi ele almaktadır. Antropoloji ve kültürel çalışmalar disiplinlerince konu hakkında yapılan öncü çalışmalarda siber kültürün yarattığı sosyal etkileşime dair temel dinamikler belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre;

- Siber kültür bilişim ve iletişim teknolojileri aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.
- Siber kültür, ancak bilgisayar teknolojisinin imkan verdiği maddi kültürle üretilebilir bu bağlamda zaman odaklı, coğrafi bir kültür değil bilişsel ve sosyal bir kültürdür.
- Büyük ölçüde bilgi ve enformasyon alışverişi kavramına dayanır.
- Git gide genişlemesine rağmen geleneksel kültüre kıyasla daha zayıf bağların oluşmasına izin verir.
- Geleneksel kültürün karmaşık yapısı karşısında siber kültür benzer düşünceye ve davranış biçimine sahip kişilerin etkileşime geçmeleri için ortak ve tekdüze bir yapıdadır.
- Doğası gereği, geleneksel topluluk ve kültür biçimlerinden daha kırılgandır.[21]

Günümüzde dünyanın herhangi bir bölgesinde sosyal etkileşim, alışveriş, eğitim gibi geleneksel günlük hayata ait pek çok unsurun giderek dijitalleştiğini gözlemleyebilmek mümkündür. Siber kültürün salt siber alanda aktif haldeki bireylerin paylaştığı, bir anlamda özerk bir kültür olmadığı öne sürülmektedir. Nitekim insanların ve makinelerin giderek artan bilgisayarlaşma ve toplumun dijitalleşmesi bağlamında etkileşim içinde olduklarını, böylelikle siber kültürün hem çevrimiçi hem de çevrimdışı boyutlarının internet ve sosyal ağları kullanan kullanmayan herkesi etkilediği öne sürülmektedir.[22] Bilindiği gibi internet ve dijital teknolojiler geçtiğimiz yirmi yılda dünyanın hemen her köşesine, farklı dil ve kültürlerde milyonlarca insana ulaşmıştır. Bağımsız bir araştırma kuruluşunun verilerine dayanarak dünya nüfusunun yaklaşık %60'nın internet kullanıcısı olduğu, gelişmiş ülkelerde ise bu oranın %80'leri geçtiği anlaşılmaktadır. Cep telefonu ve internet kullanım alışkanlıklarına da değinilen raporda 2013 yılından günümüze son bir kaç yıl içinde tüm dünyada tüm yaşlarda sosyal medya kullanımının öbür çevrimiçi aktivitelerden çok daha yüksek olduğunu dile getirmektedir.[23]

TABLO 1: Dijital kültürün temel bileşenleri.[22]

Katılımcılık	İnternetin erişiminin ve ev tipi bilgisayar teknolojilerinin yayılması sayesinde ortaya çıkan katılımcılık dijital kültürün tanımlayıcı bir ilkesi haline gelmiştir. İnternetteki çevrimiçi mecraların herkesin katılımına açık yayın yapma konusundaki taahhütleri (web sitesine içerik gönderen veya yükleyen herkes), çevrimiçi ve çevrimdışı işbirliğine dayalı medya üretimi (web siteleri, haber bültenleri, sesli ve görüntülü içerikler) ve açık kaynaklı karar verme süreçlerindeki (kamuya açık posta listeleri, formlar ve sohbet kanalları aracılığıyla erişilebilir kılınan) içerikler katılımcılığı tetiklemiştir.
İyileştirme	İyileştirme, eski medya ortamlarının bağlam ve içerik bakımından dijital alanlarda yeniden yapılanması anlamına gelir. Söz gelimi televizyon çevrimiçi video siteleri, basılı gazeteler haber içerikli web siteleri, blog ya da sosyal medya kanallarına dönüşebilir. Yeni medya, eski medyanın temel unsurlarını alıp dijital mecrada yeniden konumlandırır. Bu yeni medya ürünü, eski içeriği daha ilgi çekecek şekilde tasarlanmış görsel ve işitsel ek unsurlarla revize eder. Eski medyanın zaman, mesafe, yerellik ve hız gibi sınırlarını aşar.
Brikolaj	Lévi-Strauss'a atıfta bulunarak, brikolaj "eldeki materyallerle yeni nesnelerin yaratılması, mevcut eserlerin yeniden kullanılması, parçaların ve parçaların birleştirilmesi" olarak tanımlamaktadır. Medya ve kültürel araştırmalardaki birçok bilim adamı, yeni görüşler veya anlamlar oluşturmak için farklı eserler, eylemler, fikirler, işaretler, semboller ve stillerin yeniden karıştırılması, yeniden yapılandırılması ve yeniden kullanılmasını açıklarken brikolajdan söz etmektedir. Çevrimiçi bağlamda, İnternette farklı kaynaklardan bilgi toplamak ve tutarlı bir argüman oluşturma sistematiği diğer bir ifade ile bilginin yeniden düzenlemesi, kullanılması ve dağıtılmasını ifade etmektedir.

Bireylerin dijitalleşmesi yüzyıllardır görece benzer aşamalardan geçerek dönüşüm yaşayan toplumsal yapıyı global ve hızlı bir değişim sürecine sokmuş, çevrimdışı toplumsal yapının entegrasyon ve etkileşim dinamiklerini de değiştirmiştir. Siber toplum "internet kullanıcısı bireylerin çeşitli derecelerde anonimlik ve duygusal bağlanma ile karakterize, diğer çevrimiçi kullanıcılar ve sosyal ağlarla olan etkileşimi sonucunda doğan konsept," olarak tanımlanmaktadır. Siber toplumda bireyler ve gruplar arası etkileşim çevrimdışı toplumun geleneksel protokollerinden farklılaştırmakta, bu bağlamda kişisel ve özel alan ayrımı, mahremiyet, gibi geleneksel temalar giderek yeni bir boyut kazanmaktadır.[24,25]Yukarıda sözü edilen durumun ortaya çıkmasında sosyal ağların etkisi göz ardı edilemez bir boyuttadır. Sosyal ağlar, kullanıcıların ortak bir ilişki, ilgi içerisinde gruplanması sonucu internette meydana gelen ağlardır. Bu ağlar sosyal webin gelişimine paralel olarak oluşmuştur ve insanların kendi içeriklerini oluşturmaları temeline dayanmaktadır. Sosyal ağların çevrimiçi diğer platformlara kıyasla gerçek hayata daha yakın davranışlar sergilenmesinde etkili oldukları kabul edilmektedir. Bu duruma neden olan ana unsur, kullanıcıların çevrim dışı hayatlarını ve kişisel bilgilerini sosyal ağlarda spontan bir biçimde paylaşmalarıdır.[26]

Mobil internet uygulamaları sayesinde e-posta, anlık mesajlaşma, görsel ve yazılı sosyal ağ paylaşımları özellikle mileniyal kuşağın yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Başkalarıyla etkileşime girme ihtiyacı bu kuşağın sosyal medyayı kullanmasının kilit nedenidir. On sekiz ila otuz dört yaş arasındaki sosyal medya kullanıcılarının, tanıdıklar, arkadaşlar ve aile ile etkileşimler için sosyal medyayı tercih etmeleri, daha yaşlı gruplara kıyasla daha muhtemeldir.[27] 2000'li yılların başında ABD'de yapılan bir çalışmaya göre bu kuşaktan bireyler üniversiteden mezun olana dek ortalama beş bin saat kitap okurken, on bin saat video oyunu oynamakta, iki yüz bin eposta göndermekte ya da almakta, on bin saat cep telefonu konuşmakta ve yirmi bin saat televizyon izlemektedir. Prensky'nin "dijital yerliler" adını verdiği ve anadilleri bilgisayar ve internet dili olan bu bireyler daha önceki kuşakların öğrenme ve sosyalizasyon alışkanlıklarından giderek uzaklaşmaktadır. Yazar metaforik bir yaklaşımla mileniyal kuşaktan önceki kuşakları ise "dijital göçmenler" olarak ifade etmiş ve istisnalar olsa da geçmiş kuşakların dijital dili ancak ikinci dil olarak ve aksanlı konuşabileceklerini savunmuştur.[28] Buna karşın bir başka çalışmada dijital yerliler ve göçmenler arasında kalan, "dijital melez" olarak adlandırılan bir ara grubun da varlığında söz edilmekte, bu kişilerin teknolojik değişime ayak uydururken eski alışkanlıklarını da bırakmadıkları ileri sürülmektedir.[29]

Dijital yerlileri özellikle bilgi edinme ve öğrenme süreçleri açısından geleneksel kuşaklardan ayıran bazı faktörlerden söz etmek mümkündür. Buna göre dijital yerliler, bilgiye daha hızlı ve kolay erişmeyi isterler, yazılı metinler yerine daha görsel bir anlatımı tercih ederler, bilişsel yapıları sıralı olmak yerine paraleldir, aynı anda pek çok işi yapmak isterler, keşfetme öğrenmeleri için önemli bir yoldur.[30] Öte yandan dijital yerliler yalnızca öğrenme süreçleri bakımından değil yeni teknolojiler ve medya kullanımı bakımından da önceki kuşaklardan ayrılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre ortalama bir dijital yerli saatte yirmi yedi kez telefon, tablet, bilgisayar, televizyon ya da başka araçlar arasında geçiş yapabilir, ayrıca bu bireylerin yüzde altmış beşi akıllı telefonlarını bir uzuvları gibi görmekte ve yanlarından hiç ayırmamaktadırlar, yine bu grubun büyük bir bölümünün iletişimde konuşmak yerine mesajlaşmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Aynı araştırmada çarpıcı bir başka bulgu ise dijital yerlilerin çabuk sıkıldıkları için duygusal durumlarını değiştirmek üzere dikkatlerini başka ortamlara yönelttikleri ve duygu durumlarının inişli çıkışlı olduğu yönündedir.[31]

Araştırmalara göre sosyal medya kullanımının niteliği ve yoğunluğu da, bireylerin yetiştikleri toplumun kolektivist ya da bireyci olmalarına dayanarak kültürel bağlamda şekillenebilir.[32] Aile bütünlüğü, grup içi etkileşim ve güçlü dayanışma ile nitelendirilen kolektivist kültür insanlar arasındaki karşılıklı bağımlılığa vurgu yapmaktayken; bireyci kültürlerde bağımsızlık, özgüven, rekabet, gruplar arası mesafe ve hedonizm öne çıkmaktadır.[33] Bu iki prototipik kültür arasındaki karşıtlık, özellikle bireylerin sosyal ilişkiler geliştirme ve bu ilişkileri yönetme tarzları ile şekillenmektedir. Kolektivist kültürde yetişen insanların, yaşam boyu devam edecek ilişkiler kurma ve grup kimliğine değer katma eğilimi yüksekken bireysel bir kültürde yetişenlerde bağımsızlık ve bireyler arasında kısa süreli ilişkiler öne çıkmaktadır. Sosyal ilişkileri kurma ve yönetmedeki bu kültürel farklılık, bireylerin sosyal medyayı nasıl algıladıklarını ve kullandıklarını da farklılaştırmaktadır.[34]

Konu hakkındaki örnek çalışmalardan birinde kolektivist kültüre sahip Kore'deki üniversite öğrencileri, mevcut geleneksel sosyal ilişkilerinden sosyal destek almayı hedeflerken Amerikalıların çevrimiçi sosyal ağları kullanma nedenlerinin sıklıkla eğlence olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir biçimde Amerika'daki akranları ile karşılaştırıldığında, Doğu Asya'daki öğrenciler daha düşük sayıda Facebook arkadaşına sahip olduklarını ve tanımadıkları kişilere ait hesapları arkadaş olarak eklemediklerini göstermektedir.[35] Farklı ülkelerde sosyal medya kullanıcı-

ları tarafından bildirilen ortalama arkadaş sayısı Japonya'da yirmi dokuz, Çin'de altmış üç, Fransa'da doksan beş, ABD'de iki yüz iken Brezilya'da ise üç yüz altmışa kadar çıkmaktadır.[36]

Araştırmalar sonucunda Çin ve Japonya gibi Asya ülkeleri ile Amerika Birlikte Devletleri'nde çevrimiçi forumlarda tartışılan konuların ve blog içeriklerinin de kültürler arası farklılık gösterdiği dile getirilmektedir. Buna göre Asya ülkelerinde hobi ve rekreasyon aktiviteleri hakkında içeriklere sıklıkla rastlanılmaktayken, Amerikalı bloggerlar daha çok gündelik kişisel hayatları hakkında paylaşımda bulunmaktadır.[37] ABD ve Hong Kong'daki internet kullanım alışkanlıklarının kıyaslandığı bir araştırmada ise kolektivist bir kültür olan Hong Kong'da bireylerin interneti sosyal bir etkileşim aracı olarak gördükleri, Amerikalıların ise daha çok bilgi aramak ve edinmek için kullandıkları ortaya çıkmıştır.[38]

Sözü edilen çalışmalarda kültürel farklılıklar olarak addedilen kollektif veya bireysel kültürel yönelimlerin her ülkede evrensel olduğu varsayımıyla katılımcıların ikamet ettiği ülkeye atfedilmiştir. Fakat kollektivizm-bireycilik ikilemi zamanla ulusları ayırt etme yeteneğini kaybetmektedir. Bilindiği gibi küreselleşme yalnızca kurum ve kuruluşları değil bireylerin kimliği ve kültürel dokuyu da etkilemektedir. Kimi yazarlar küreselleşmenin ulusal kültür erozyonuna neden olduğunu, toplumların tek biçimli yeni bir egemen kültüre doğru evrildiklerini öne sürmektedir.[39] Bu bağlamda küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisinin özellikle mileniyal kuşağın internet ve sosyal medya kullanım örüntülerinin giderek homojenleşmesine neden olduğu düşünülmektedir.[40] Bu durum dünya çapında sosyal medya kullanımının patlamasıyla ilişkilendirilmektedir. Facebook, Twitter gibi küresel sosyal medya uygulamaları, dünya çapında sosyal medyanın benimsenmesinin geleneksel kültürel temsilleri zorlayan yeni bir kültür paradigması yarattığı öne sürülmektedir.[41] Nitekim çevrimiçi iletişim davranışını analiz eden araştırmalar bireylerin ait oldukları yerel kültürlerin büyük ölçüde çevrimiçi içerik ve davranışlarına yansımadığını tespit etmektedir.[42]

Öte yandan yukarıda sözü edilen kültürel benzeşmenin olumlu taraflarının da olduğuna işaret edilmektedir. Günümüz sosyal medyası, tüm dünyadaki insanların aralarındaki dil, mesafe, zaman ve kültür farklılıklarına rağmen daha fazla iletişimde kalabilecekleri bir alan yaratmaktadır. Bu sayede insanları bilgi, davranış ve tutumlarla birbirine bağlamanın ortak bir yolunu sunarken, bireylerin kendi yerel toplumu dışındaki daha büyük bir sosyal ağa ait olma duygusunu geliştirmektedir. Sosyal medya, zaman ve mesafenin sınırlandırılmadan, dünyadaki çeşitli insanlara, geleneklere, fikirlere ve yerlere çeşitlilik kazandırmanın etkili bir yolunu desteklemekte ve kültürler arası adaptasyonu esnetmekte ve bu süreci hızlandırmaktadır.[43,44]

Siber kültürle ortaya çıkan yeni hayatın bireylerin davranışına nasıl yansıdığı hususunda siber toplumun bireylerinin zamana dair algıları önem arz eden bir başka bileşendir. Söz gelimi Castelles bireylerin eşzamanlı etkileşimine olanak tanıyan internetin hem ebedi hem de geçici bir kültür formu oluşturduğunu öne sürmektedir. Böylece zaman nesnel dünyadan bağımsız olarak bireylerin bilinçlerinde varlık bulmaktadır.[45] Zaman varlığa kodlanan bir hayat programı olarak kabul edilmekte, hayatı kolaylaştıran soyut bir yasa olduğu varsayılmaktadır.[46] Zaman gerçekliği idrak etmemize temel teşkil eden ve tüm algılarımızın arka planını oluşturan fundemantal, kuşatıcı ve öncül bir fenomendir. Zamanın nasıl kullanılacağına dair kabul ve varsayımlar kültürel dinamikler, teknolojik gelişim ve üretim biçimlerinde yaşanan değişim üzerinden şekilllenmektedir. Rönesansla birlikte tanrısal zaman ve mekan anlayışı son bulmuş, mekan ve zaman sınırları olan kavramlara doğru evrilmiştir. Feodal toplumda zaman büyük ölçüde toprağa dayalı üretim ve doğa olaylarına dayanarak çerçevelenmekteyken, sanayi toplumuna geçiş sürecinde zamanın ölçülmesi doğanın temposundan ayrıştırılarak mekanikleşmiş ve doğadaki gizli soyut halinden mekanda daha görünür ve somut hale gelmiştir. Sanayi döneminin temel simgelerinin saat ve demiryolu tarifesinin olması modernleşmenin geçmişe kıyasla mekanı ve zamanı nasıl birbirine bağladığına dair mühim bir göstergedir.[45] Sanayileşme ile toplumun zaman kullanma biçimlerinde önemli bir paradigma değişimi olduğu bireylerin göreceli olarak monokronik zaman kullanma biçiminden polikronik biçime geçtiği belirtilmektedir. Buna göre monokronik zaman kullanma biçiminin hakim olduğu toplumlarda belli bir zaman diliminde genellikle planlı ve düzenli bir şekilde sadece tek bir işle meşgul olunurken, bu kültürlerde zaman tıpkı para gibi harcanan, saklanan ya da bütçelenen bir araç olarak görülür. Polikronik zaman kullanma biçiminin yaygın olduğu kültürlerde ise daha esnek bir zaman anlayışından söz etmek mümkündür. Bu kültürlerdeki bireyler plan ve programa gerek duymaksızın aynı anda birden fazla işle uğraşabilmektedirler.[47]

Zaman kullanma biçimleri internetle ilişkili teknolojilerin gündelik hayata hızlı ve yaygın bir biçimde nüfuz etmesiyle başka bir boyut kazanmıştır. Byung- Chul Han dijitalize hayatımızın günümüzün zaman algısına nasıl etki ettiğine dair *Zamanın Kokusu* (2015) isimli felsefi denemesinde sanılanın aksine yaşadığımız zaman krizinin hız-

lanmaktan değil ama diskroniden kaynaklandığını dile getirmektedir. Yazar diskroninin yani zamanın geçmişe kıyasla düzensizleşmesinin tarihsel ve sistematik nedenlerini, zamanın ölçüsünü ve ritmini kaybetmesi ya da diğer bir ifade atomlaşması ile izah etmektedir. Han'a göre "yaşam bir sürem tesis eden düzenleyici yapılarda ve koordinatlarda yerleşik değildir artık. İnsanların özdeşleştiği şeyler de devamsız ve geçicidir." Zamansal çözülme bir anlam krizine yaratarak hayatın dengesini bozmakta, olayların kalıcı izler bırakmadan, salt anlık deneyimlere dönüştüğü, hiç bir şeyin kesin olmadığı sürekli bir tamamlanmamışlık haline neden olmaktadır.[48]

Toplumu meydana getiren bireylerin zamana dair ortak algıları, bilinci ve zamanı kullanma biçimlerinin olduğu ve bu ortaklığın konuştukları dilden genel davranış paternlerine, hem bireysel hem de kollektif kimliklerine kadar pek çok unsura girift bir şekilde yansıdığı bilinmektedir.[49]Siber kültürün rijit bir biçimde nüfuz ettiği bireylerin zaman algısı ve zaman kullanma biçiminin diskronik yapısı gündelik hayattaki kimliklerine de dikkat çekici düzeyde etkilemektedir. Son yirmi yılda gelişen mobil uygulamalar ve sosyal medya iletişim dinamiklerinin bireyleri aşırı ve orantısız uyarıma maruz bırakması bireyin kimlik bütünlüğü tehdit edebilir. Bireylerin optimal bir uyarı seviyesinde sağlıklı kararlar alabildiği ve ruhsal açıdan sağlıklı bir şekilde yaşamlarına devam edebildikleri görülmektedir. Oysa bireylerin optimal uyarı seviyesinin altında ya da üzerinde bir yaşam sürmeleri onları dissosiye bir yaşamın içerisine sürükleyebilmektedir. Özellikle sosyal medya araçlarının yüksek uyarı seviyesi bireylerde "siber dissosiyasyon" yaşanmasına yol açabilmektedir.[7,50] Diskronik zaman algısı özellikle mileniyal kuşağın gündelik hayat pratiklerinin değişmesine neden olmuş sosyal medya kullanımının artışı çevrimiçi ve çevrimdışı hayatlarında yeni ve dijital bir sosyal sermaye ve habitus oluşturmalarını sağlamıştır.[51] Bu sayede bu kuşak öbür kuşaklara kıyasla bütüncül "tam zamanlı" bir kimlik anlayışından ayrışmış ve çok çeşitli "yarı zamanlı" kimliklere bürünmelerine ön ayak olmuştur. Öztürk'e göre zamana yabancılaşmış kişi giderek kendini bir bütün olarak kabul etme duygusunu da yitirdiğinden, kimlik konfüzyonu yaşamaya daha fazla meyledebilmektedir. Bu durum bireyi yeni bir kendilik durumu aramaya sevk eder. Birey bir yandan yeni kendiliğini inşa ederken bir yandan da eski kendiliğini yitirdiğinden bu arayış sürecinde pusulasızlaşır. Dahası zamana yabancılaşan birey bilişsel açıdan da kısmen amnezik farklı bir örüntü deneyimlemektedir.[52]

Dijital kültürün mekânsız ve zamansız karakteristiği günümüz çağının disosiyatif deneyimini kolaylaştırıcı hale getirebilmektedir. Şöyle ki siber dünyada hayat bir sahne ise birey bu sahnede hayatı yaşayan değil adeta hayatını bir *narrator* gibi anlatan hatta neredeyse izleyen bir nesne konumuna getirmektedir. Dolayısıyla birey içinde yaşadığı hayatın *pratogonist* odağı olmaktan objesi olmaya doğru kayarak adeta otokontrolünü kaybeder bir duruma sürüklenmektedir. Oysa siber dünya ile aktüel dünya paralel iki dünya olmaktan daha çok birbirine identik olmalıdır. Bu sebeple de birey siber dünyası ile gerçek dünyasını entegre etmek zorundadır. Söz konusu entegrasyonun realize edilmesi için zaman dahil bütün unsurların optimal düzeyde entegre edilmesi kaçınılmazdır.

Şüphesiz siber mecra bütünüyle olumsuzluklarla dolu distopik bir evrene indirgenemez. Dahası günümüz dünyasının bireyinin sanal dünyadan kaçma çabaları bireyin işlevselliğini korumak adına günümüz toplumunda bir yarar sağlayamamakta hatta onu disosiye edebilmektedir. Siber dünyanın içinde aktüel hayatla identik işlevsel bir kimliğe sahip olamama kişiyi günümüz dünyasının bireyi olma potansiyelinden uzaklaştırabilir görünmez hatta "noone" hale getirebilir. Çevrimiçi hayattan kendini tamamen soyutlamış birey en nihayetinde dijital dünyanın habitusundan ve potansiyel sosyal sermayesinden de soyutlanmış hale gelecektir.

KAYNAKLAR

1. Castells M. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi. Cilt 1. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2004.
2. Castells M. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Kimliğin Gücü. Cilt 2. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2004.
3. Moyo L. Digital Democracy: Enhancing The Public Sphere. Digital Culture:Understanding New Media. Creeber G, Martin R, eds. Ch. 9 . USA: Open University Press; 2009. p.139-56.
4. Salter A, Blodgett B. Toxic geek masculinity in media: Sexism, trolling, and identity policing. Springer; 2017.
5. Wintour P. Facebook and Bebo risk 'infantilising' the human mind. Guardian Eletronic Version. 2009. Retrieved April 11, 2009 from http://www.guardian.co.uk/uk/2009/ feb/24/social-networking-site-changing chiidrensbrains.
6. Boyd D. It's complicated: The social lives of networked teens. Yale University Press; 2014.
7. Öztürk E, Çalıcı C. Modern Toplumda Kimlik. Turkiye Klinikleri Psychology-Special Topics. 2018;3(3):39-47.
8. Öztürk E. Dijital İletişim, Siber Kimlik, Siber Alter Kişilik ve Siber Dissosiyasyon. Celbiş O,

editör. II. Türk Adli Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı. Antalya. 2019. p.9-17.

9. Hauben M. Net and Netizen: the Impact of the Net has on People's Lives. London and New York: Columbia Education Press; 2008.
10. Lev M. The language of new media. Cambridge, MA: MIT Press; 2001.
11. Pierre L. Cyberculture. In: Bononno R, ed. Minneapolis: University of Minnesota Press; 2001.
12. Steven J. Interface culture, New York: Perseus Books; 1997.
13. Manuel C. The Internet galaxy, Oxford: Oxford University Press; 2001.
14. Steve J. Cybersociety 2.0: Revisiting computer-mediated community and technology, London: Sage; 1998.
15. Bell D. Cyberculture Theorists: Manuel Castells and Donna Haraway. Routledge; 2006.
16. Goi CL. Cyberculture: Impacts on netizen. Asian Culture and History. 2009;1(2):140.
17. Macek J. Média A Realita. In: Binková P, Volek J, eds. Masaryk University Press; 2004. http://macek.czechian.net/defining_cyberculture.htm
18 Karakulakoğlu SE. Sosyal Medyanın Karanlık Yüzü. Küçükerdoğan R, Yengin D, editörler. 2012. p.32.
19. Escobar A. Welcome to Cyberia. Notes on the anthropology of cyberculture. Current Anthropology. 1994;35(3):211-31.
20. Escobar A. Anthropology and the future: new technologies and the reinvention of culture. Futures. 1995;27(4):409-21.
21. Silver D. Introducing Cyberculture. The Cyberpunk Project. 2008. [Online] Available:http://project.cyberpunk.ru/idb/introducing_cyberculture.html.
22. Deuze M. Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. The information Society. 2016; 22(2):63-75.
23. Poushter J. Smartphone ownership and internet usage continues to climb in emerging economies. Pew Research Center. 2016;22: 1-44.
24. Jensen MJ, Danziger JN, Venkatesh A. Civil society and cyber society: The role of the Internet in community associations and democratic politics. The Information Society. 2007; 23(1):39-50.
25. Ben-Ze'ev A. Privacy, emotional closeness, and openness in cyberspace. Computers in Human Behavior. 2003;19(4):451-67.
26. Bursa O, Ünalır M. O. Sosyal Ağlar ve Profil Yönetimine Etkileri. 2010.
27. Palfrey J, Gasser U. Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives. New York, NY: Basic Book; 2008.
28. Prensky M. The emerging online life of the digital native. Retrieved 2008.
29. Yildiz KA. Dijital yerliler gerçekten yerli mi yoksa dijital melez mi. International Journal of Social Science. 2012;5(7):819-33.
30. Bilgiç HG, Duman D, Seferoğlu SS. Dijital yerlilerin özellikleri ve çevrim içi ortamların tasarlanmasındaki etkileri. Akademik Bilişim. 2011;2(4):1-7.
31. Karabulut B. Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2015;(21):11-23.
32. Hofstede G. Culture's consequences: comparing values, behaviors,institutions and organizations across nations. Thousand Oaks, CA: Sage; 2001.
33. Triandis HC. Individualism and collectivism: Past, present, and future. In: Matsumoto D, ed. The handbook of culture and psychology. New York, NY: Oxford University Press; 2001. p.35-50.
34. Kim Y, Sohn D, Choi S. M. Cultural difference in motivations for using social network sites: A comparative study of American and Korean college students. Computers in Human Behavior. 2011;27(1):365-72.
35. Alhabash S, Park H, Kononova A, Chian Y, Wise K. Exploring the Motivation of Facebook Use in Taiwan. Cyberpsychology, Behavior and Social Networking. 2012;15(6):304-11.
36. Goodrich K, De Mooij M. How 'social'are social media? A cross-cultural comparison of online and offline purchase decision influences. Journal of Marketing Communications. 2014;20(1-2):103-16.
37. Fong J, Burton S. A cross-cultural comparison of electronic word-of-mouth and country-of-origin effects. Journal of Business Research. 2008;61(3):233-42.
38. Chau PYK, Cole M, Massey AP, Montoya-Weiss M, O'Keefe RM. Cultural differences in the online behavior of consumers. Communications of the ACM. 2002;45(10):138-43.
39. Elliott A. Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş. Çev. Selda Taşdemir-Afşar ve Diğerleri). Ankara: Dipnot Yayınları; 2017.
40. Bolton RN, Parasuraman A, Hoefnagels A, Migchels N, Kabadayi S, Gruber T, et al. Understanding Generation Y and their use of social media: a review and research agenda. Journal of service Management. 2013;24(3), 245-67.
41. Allen KA, Ryan T, Gray DL, McInerney DM, Waters L. Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. The Educational and Developmental Psychologist. 2014; 31(1):18-31.
42. Goodman MB. Corporate communication and strategic adaptation: Papers from the CCI conference on corporate communication 2008. Corporate Communications: An International Journal. 2009;14(3):225-33.
43. Zaw HS. The Impact of Social Media on Cultural Adaptation Process: Study on Chinese Government Scholarship Students. AJC. 2018; 6(3).
44. Sawyer R, Chen, GM. The Impact of Social Media on Intercultural Adaptation. 2012.
45. Karadaş N. Zaman Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar ve İnternet'te Şimdiki Zaman Olgusu. Folklor/Edebiyat. 2015;21(83):325-41.
46. Kalın F. Felsefe ve Bilim Işığında Kuran'da Zaman Kavramı. İstanbul: Rağbet Yayınları; 2005. p.400.
47. Erdem R, Yıldırım H,H, Atilla G, Oksay A. Hastane Çalışanlarının Kişilik Özellikleri ve Zamanı Kullanma Biçimlerinin İncelenmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. 2019;12(2):105-20.
48. Han BC. Zamanın Kokusu. İstanbul: Metis Yayıncılık; 2015.
49. Elias N. Zaman üzerine. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2000.
50. Öztürk E. Travma ve Dissosiyasyon: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi ve Aile Dinamikleri. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2017.
51. Guzel E. Dijital kültür ve çevrimiçi sosyal ağlarda rekabetin aktörü: Dijital habitus. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. 2016.
52. Öztürk E. Dövüş Klübü: Çifte kendilikler, çifte yaşamlar. Psike Dergi. 2009;2:75-83.